

Sæbygårds børneportrætter

Af Charlotte Grøndahl

Artikel fra Sæbybogen 2005.

Sæby Museum ©

Sæbygårds børneportrætter

Af Charlotte Grøndahl

Herregårdsmuseet Sæbygård rummer blandt andet en meget fornem malerisamling. Her finder man mere end 50 portrætter af damer og herrer fra den danske adelsstand.

Ordet portræt kommer af det franske *portraire*, der er en afledning af det latinske *protrahere*, som betyder at trække noget frem. Ethvert portræt vil altid være præget af den tid, det er malet i. Det udtrykker sin tids normer og fordomme på såvel det kunstneriske som det sociale plan og afspejler ligeledes datidens klædedragt. Man vil således i portrætter kunne se, hvordan normerne ændres over tid eller helt forsvinder, og på den måde er ændringer i klædedragt og fremtræden en god kilde til en datering af portrætterne.

Det er dog ikke kun som kilde til datering, at klædedragten og personernes fremtræden på portrætterne er interessante. De giver os også et fingerpeg om mentalitet og sociale forestillinger. Frem til midten af 1700-tallet vil man således i langt de fleste portrætter kunne aflæse den portrætteredes sociale status.

Den måde adelen blev portrætteret på, var i høj grad en del af deres egen selvforståelse, og her var ikke mindst tilhørsforholdet til slægten vigtig, hvilket blev udtrykt ved hjælp af våbenskjold, som man også vil kunne se i stort set alle de portrætter, der er vist i nærværende artikel. At fremvise sine slægtsrelationer blev særlig vigtig for den gamle uradel efter enevældens indførelse, hvor adelsstanden blev udvidet med blandt andet den såkaldte rangadel. Det var borgere, der via deres høje rang inden for kongens embedsstand, blev optaget i adelsstanden. I første omgang dog kun for den pågældende person, men senere blev de tre øverste rangklasser gjort til arveadel, og fra 1671 omfattede adelsstanden også grevskaber og baronier. I denne efterhånden stærkt sammensatte gruppe blev det derfor afgørende for en persons betydning, i hvor mange slægtled man kunne føre sit adelskab tilbage.

På portrætterne på Sæbygård er afbilledet medlemmer af fremtrædende adelsslægter som Bille, Pachs og Arenfeldt, og de har såvel adelshistorisk som national interesse. Her er udvalgt en lille gruppe portrætter af en ganske særlig grund, nemlig at det er børn, der er portrætteret. Der er tale om seks børneportrætter, hvoraf de fem er malet i anden halvdel af 1600-tallet, mens det sjette er malet i 1729.

Drengportrætter

Det kan ikke i alle tilfælde afgøres med sikkerhed, hvem det er, der er portrætteret. De fem af malerierne synes dog at have tilknytning til den driftige Holger Pachs (1648-1698), der kom i besiddelse af Sæbygård i 1682. Således skulle Sæbygårds to eneste drengportrætter være af Holger Pachs, hvoraf det ene nok må betegnes som Sæbygårds mest spektakulære barneportræt.

Holger Pachs.

Selv om der på portrættet i øverste højre hjørne er skrevet ”Holger Pachs”, er denne identificering ikke givet, da påskriften er en senere tilføjelse. Drengens farverige og specielle påklædning udelukker ikke en datering af maleriet til midten af 1600-tallet, og det kunne således godt være Holger Pachs, dog kan det ligeså godt være hans tidligt afdøde ældre bror Mogens Pachs. En sammenligning med et lignende maleri, der hænger på Holckenhavn, som muligvis er af samme maler, tyder dog på en yngre datering, da maleriet på Holckenhavn forestiller baron Frederik Christian Holck (1665-1708) og således må være malet efter 1665. Hvis nærværende barneportræt ligeledes skal dateres til omkring dette år, udelukker det, at det forestiller et medlem af familien Pachs. Ud fra denne datering at dømme kunne det derimod være en af Steen Hohendorffs sønner, enten Lave Hohendorff (1662-1729) eller

Frederik Hohendorff (1665-1694), der hører til Holger Pachs' kone Elisabeth Billes side af familien.

Men uanset hvem den lille dreng end måtte være, var det almindeligt frem til slutningen af 1700-tallet at afbillede drenge af fyrstelig og adelig herkomst som små soldater. Det var en måde at vise på, hvor vigtig militære færdigheder var i opdragelsen af drenge fra adelsstanden. Færdigheder de fik brug for, når de skulle stille til krigstjeneste hos kongen, den såkaldte rostjeneste, en pligt der var tilknyttet adelsstanden som modydelsen for de omfattende privilegier, blandt andet skattefrihed, som standen havde.

Holger Pachs, 6 år, 1654.

På Sæbygårds andet drengesportræt synes det sikkert, at det er Holger Pachs, der er portrætteret, denne gang i en lidt ældre udgave. Selv om det er svært at se, da maleriet er meget mørkt, er Holger Pachs allerede som 6-årig afbilledet som en adelsmand med sin fornemme klædedragt med skarptknækket linkrave med to kvaster, linmanchetter og mange guldknapper samt et par kravestøvler med forgyldte sporer.

Ser man godt efter, ser man det typiske symbol på adelskab på den tid, nemlig en kårde, der med forgyldt, korsformet fæste i et bredt guldbroderet gehæng hænger over drengens højre skulder. Det vigtige tilhørsforhold til slægten, der på de fleste portrætter af medlemmer af adelsstanden er symboliseret med våbenskjold, findes til højre på dette maleri, symboliseret ved Pachs-Bille våbner, da Holger Pachs var søn af Christoffer Pachs og Hilleborg Bille.

På Sæbygård kan Holger Pachs desuden ses på et portræt af ham som voksen. Det er et brystbillede, og denne gang er han iført mørkegrå allongeparyk, hvid halsklud med sort taffelsten samt en harnisk med rødt foer og en blå kappe.

Pigeportrætter

Af Sæbygårds pigeportrætter har tre ud af fire ligeledes tilknytning til Holger Pachs, idet to af dem forestiller hans og hustruen Elisabeth Billes døtre, Birgitte Elisabeth Pachs, der døde som kun toårig i 1684 samt formentlig Mette Cathrine Pachs (ca. 1679-1690). Et tredje portræt er af Holger Pachs' søster, Sophie Pachs, hvis portræt er fra før 1648, hun døde også som lille.

Birgitte Elisabeth Pachs (1682-1684)

Mette Cathrine Pachs (1679-1690)

Fælles for pigerne er, at de er fremstillet som små damer i deres fine dragter af kostbart stof, med snøret kjoleliv og flotte kniplinger, fint opsat hår og bærende fornemme smykker af blandt andet guld og perler. Kostbarheder der vidner om adelig stand. Ser man på maleriet af den kun toårige Birgitte Elisabeth Pachs (Sæbygård maleri nr. 3), og kendte man ikke hendes alder, ville det umiddelbart være svært at se, at der her er tale om en lille pige. Ganske vist har hun en lille hund ved sin venstre side, men det er ikke usædvanligt også at finde en sådan på et portræt af en voksen person fra adelsstanden.

Sophie Pachs, før 1648.

Sæbygårds fjerde og sidste pigeportræt og det yngste barneportræt er det eneste af portræterne, hvor man kender maleren. Det er af Johan Herman Coning, der har malet en række portrætter af adelige blandt andet af de portrætterede tvillingers forældre kancelliråd Hans Lorentz Arenfeldt til Knivholt (1701-1744) og Mette Bille Axelsdatter, hvoraf faderens portræt hænger på Sæbygård. Coning arbejdede også for kong Christian VI og dronning Anna Sophie blandt andet med restaurering af malerier på de kongelige slotte.

Tvillingerne Sophie Amalie Arenfeldt og Johanne Below Arenfeldt, 1729.

Tvillingerne Sophie Amalie Arenfeldt og Johanne Below Arenfeldt er ikke, som vi ser det på de andre pigeportrætter, fremstillet som små damer. De bærer ingen smykker, og har løstsiddende forholdsvis enkle kjoler på. Deres tilhørsforhold til adelsstanden er dog tydeligt markeret med et firdelt kronet våbenskjold med våbner for Arenfeldt, Bille, Below og Daa. Det, man lægger mærke til på maleriet, er, hvordan maleren har udtrykt, at den ene af pigerne, Johanne Below Arenfeldt, døde som spæd. Hun er således malet stående på den barokke armstol eller sofa, hvor en engel iført hvidt lændegevandt holder om hende og synes at løfte hende til vejrs. Maleriet er i øvrigt malet efter at hun er død, hvilket ikke var usædvanligt.

Ældre portrætter af børn, hvor de, som vi også ser det på de fleste af Sæbygårds barneportrætter, er stadset ud i samme klædedragt som voksne, er blevet tolket som udtryk for, at børnene ikke fik lov til at være børn, og at barndommen som begreb er en moderne opfindelse. Denne tolkning er dog blevet stærkt kritiseret for ikke at tage højde for, at de malede portrætter er en repræsentation, der er baseret på en række konventioner, der ikke nødvendigvis afspejler synet på børn og barndom. Maleriet var jo datidens fotografi, og det har ikke været stort anderledes, end når vi i vor tid tager vores børn med til den professionelle fotograf iført det stiveste puds og måske stillet op med en mere eller mindre fantasifuld baggrund for at få lavet nogle pæne billeder til at give familie og venner. Sådanne billeder er ligeledes en repræsentation, der skal vise den bedste side af familien frem, men billederne fortæller ikke meget om børnenes vilkår.

Forfatteren: cand. Mag. Charlotte Grøndahl, Historiestudiet, Aalborg Universitet. Tidligere museumsinspektør, Sæby Museum & Herregårdsmuseet Sæbygård.

Malerierne gengivet på billederne ovenfor findes alle i Sæbygårds portrætsamling. Fotos: Niels Fabæk, © Sæby Museum.

Litteratur:

Den Store Danske Encyklopædi på Cd-rom, Version 1, 2004.

Heiberg, Steffen, "Danske Portrætter", 2003.

"Sæby Museum, Sæbygård – herregård og stamhus", 1997.

Schepelern, H. D. , "Portrætsamlingen på Stamhuset Sæbygaard", Frederiksborg, 1970, (Museumssag 88:8).

Weilbach, "Dansk Kunstnerleksikon, bind 3", København, 1994.